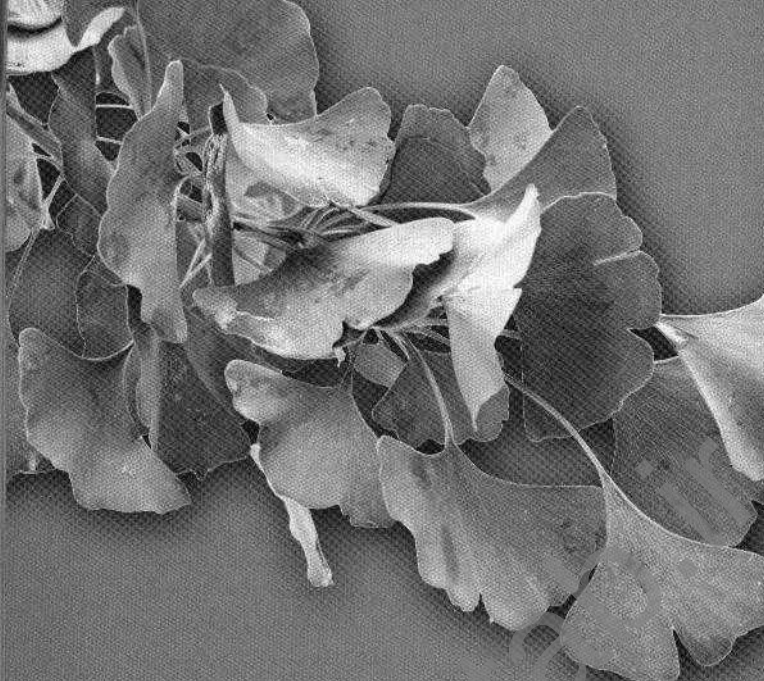




احتیاط مصرف و تداخلات دارویی

کتابخانه دارویی

بر اساس شواهد و مستندات
ویراست دوم

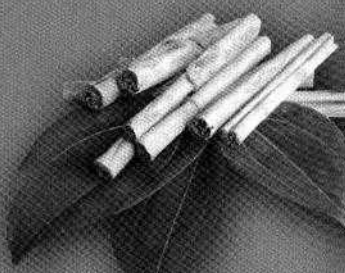
مؤلفین:

دکتر سیدعلی ضیایی

دکتر بیتا مسگریور

با همکاری: دکتر آیدا شبستری

بامقدمه: دکتر حسن فرسام



سرشناسه: ضیایی، سیدعلی
 عنوان: نام پدیدآور: احتیاط مصرف و تداخلات دارویی گیاهان دارویی بر اساس شواهد و مستندات
 وضعیت ویراست: [ویراست ۲]
 مشخصات نشر: تهران: تیمورزاده نشر طبیب، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری: ۴۵۶ ص: مصور (رنگی)، ۵/۹ × ۱۹ س.م.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۳۸-۱۶۷-۵
 وضعیت فهرست نویسی: فبیای مختصر
 شناسه افزوده: مسگریور، بیتا، ۱۳۵۴ -
 شناسه افزوده: شبستری، آیدا
 شناسه افزوده: فرسام، حسن، ۱۳۱۱ - مقلعنویس
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۸۱۷۴۴۲

نام کتاب: احتیاط مصرف و تداخل دارویی گیاهان دارویی بر اساس شواهد و مستندات
 مؤلفین: دکتر سیدعلی ضیایی، دکتر بیتا مسگریور
 با همکاری: دکتر آیدا شبستری
 با مقدمه: دکتر حسن فرسام
 ناشر: انتشارات تیمورزاده (با همکاری نشر طبیب)
 مدیر تولید فرهنگی: نجمه حسین زاده
 مدیر تولید فنی و چاپی: مهلی شاه محمدی
 طراح جلد: واحد طراحی انتشارات تیمورزاده (الهام اسدی)
 کتاب آرا: نوشین چنگیزی آشتیانی
 شمارگان ویراست اول: ۴۲۰۰ نسخه
 ویراست دوم: چاپ اول - تابستان ۱۳۹۴
 شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه
 لیتوگرافی، چاپ و صحافی: خجستان
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۳۸-۱۶۷-۵
 بهاء: ۳۹۵۰۰ تومان

این کتاب مشمول قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۳۸/۱۱/۱۱ و قانون ترجمه و تکثیر کتابها، نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۰/۱۰/۶ است. باز نویسی، خلاصه‌نویسی یا برداشتن بخشی از متن، شکل‌ها و جدول‌های کتاب و انتشار آن در قالب کتاب‌های ترجمه، تالیف، خلاصه، آزمون یا نرم‌افزار بدون اجازه کتبی از ناشر پیگرد قانونی دارد.

دفتر مرکزی انتشارات تیمورزاده و نشر طبیب:
 خیابان کریمخان زند - نیش میرزای شیرازی - شماره ۱۱۱ - طبقه سوم شرقی - کدپستی: ۱۵۹۷۹۸۵۷۳۵
 تلفن: ۸۸۸۰۹۰۹۰ (۱۰ خط) - دورنگار: ۸۸۸۰۹۸۹۸

تنها کتابفروشی و نمایشگاه دائمی انتشارات تیمورزاده و نشر طبیب:
 بولوار کشاورز - ابتدای خیابان ۱۶ آذر (۵۰ متر پایین تر از بولوار) - شماره ۶۸ - کدپستی: ۱۴۱۷۹۹۴۶۷۱
 تلفن: ۸۳۳۸۳ - ۰۲۱ - دورنگار: ۸۸۹۷۱۱۱۲



تیمورزاده

www.teimourzadeh.com



مقدمه استاد

گیاه‌درمانی یکی از کهن‌ترین شیوه‌های درمانی است که انسان در چالش با طبیعت آن‌را فراگرفته، پرورانده و گسترش داده است. به کارگیری گیاهان توسط انسان به ۶۰ هزار سال پیش بازمی‌گردد. در شمال عراق در مقبره شانیدار چهارم در عصر انسان نئاندرتال آثاری از کاربرد گیاهان به دست آمده است.

نخستین متون نوشتاری از کاربرد گیاهان دارویی در دوره پیش از تاریخ را می‌توان در سنگ‌نبشته آشور بانیپال در میان‌رودان، در پاپیروس‌های مصری و در نوشته‌های کهن چین، هند، ایران باستان و سایر اقوام و ملل باستانی دید. آن‌گاه نوبت به یونان و روم می‌رسد تا دیوسکوریدس مجموعه «مفردات پزشکی» خود را با ۹۵۰ ماده درمانی عرضه کند که ۶۰۰ قلم از آنها گیاهی بوده است.

در تمدن اسلامی پیشرفت‌های چشمگیری در علوم پزشکی و دارویی به وجود آمده، ولی شاید به جرأت بتوان گفت که نخستین مجموعه‌های دارویی به نام اقربادین در این دوره خلق شده است. انتقال علوم از شرق به اروپا سبب شد که قاره اروپا با نوزایی خود رشد علوم را سامان دهد و دستاورد شگرفی به دانش بشری عرضه کند.

به جرأت می‌توان گفت که دستاوردهای علوم پزشکی در سده بیستم بیشتر از آن چیزی است که در تمام گستره تاریخ نگاشته شده است. در این سده نظریه ژرم و کاربرد پادزیست‌ها عرضه شد که در سرکوب عفونت‌های میکروبی نقش مهمی بازی کرد. فناوری پزشکی و دارویی، دانش ما را در زمینه میکروپزشناسی، نظام‌های ایمنی و درمان به‌طور بارزی گسترده ساخت. رشد شگفت‌انگیز علوم فیزیکی دیدگاه‌های نوینی در تشخیص و درمان عرضه داشت. آن‌گاه فناوری زیستی سربرافراشت و با تولید

دیاستازها، پپتیدها و هورمون‌ها امکان جایگزینی مواد طبیعی بدن را با آنها فراهم آورد تا تندرستی را دوام بخشد.

این دستاوردها همه در راستای ثمربخش‌تر کردن پزشکی به کار گرفته شد. با این همه در چند دهه اخیر چنین به نظر آمد که پزشکی و داروسازی در راه تأمین تندرستی مردم به مرزهای محدود خود رسیده است. پیچیده‌تر شدن نظام‌های مراقبت از تندرستی و هزینه بسیار بالای درمان، نبود درمان مؤثر برای بیماری‌های سخت‌درمان یا دیردرمان، بیماری‌های مزمن به‌ویژه برای سالمندان، آسیب‌های روانی و ذهنی و مسائل بسیار دیگر مانند اثرات ناخواسته و زیان‌بخش داروها و آلودگی‌های زیست‌محیطی، زمینه‌ساز رویکرد دوباره مردم به سایر شیوه‌های درمانی به‌ویژه گیاه‌درمانی شده است.

در این راستا بسیاری از پژوهشگران بر آن شدند تا گیاهان دارویی را با کمک دستاوردهای علمی روز و به‌کارگیری ابزار و روش‌های پیشرفته، دوباره مورد پژوهش قرار دهند و با تکیه بر تجربه‌های گرانبهای پزشکی کهن و سنتی ملت‌ها و اقوام مختلف آن تجربه‌ها و کاربردها را به چالش کشیده و به‌روز کنند. مراکز پژوهشی و تولیدی به تحقیق روی گیاهان پرداختند تا از این منبع گسترده بتوانند بیش از پیش برای آسایش و تندرستی انسان سود ببرند. این تلاش‌ها و پژوهش‌ها مجموعه‌ای گسترده از دستاوردهای علمی را درباره گیاهان عرضه کرده است.

در دو دهه اخیر همگام با رشد شیوه‌های درمانی مکمل یا جایگزین، گیاه‌درمانی هم مورد توجه مردم و جوامع پزشکی قرار گرفته است. این رویکرد به گیاه‌درمانی گرچه جهانی است، ولی به فرهنگ و سطح اقتصادی و علمی هر کشور نیز بستگی دارد. در پاره‌ای از کشورها همانند چین، هند و چند کشور دیگر در کنار پزشکی رسمی یا نوین، پزشکی سنتی آن کشور هم از استقلال عمل برخوردار است و گیاه‌درمانی جدا از مکتب پزشکی رسمی در شیوه‌های درمانی سنتی هم جایگاه ویژه دارد.

در برخی دیگر از کشورها شیوه‌های درمانی مکمل در کنار پزشکی

رسمی پذیرفته شده‌اند و گیاه‌درمانی در هر دو مکتب کاربرد دارد. سرانجام در برخی از کشورها مانند ایران تنها مکتب قانونی، پزشکی رسمی یا غربی است و درمان‌های سنتی اغلب در حاشیه قرار دارند و قانونی نیستند. در هر صورت آنچه در تمام کشورها یکسان است استفاده مردم از گیاهان به‌عنوان غذا و داروست و همین نکته بسیاری از کشورها را بر آن داشته تا برای گیاهان دارویی و شیوه‌های درمانی مکمل مقرراتی تدوین کنند و بر پایه برنامه‌های خود پژوهش در این زمینه را سامان بخشند.

با تمام دستاوردهای پژوهشی در زمینه گیاهان دارویی، هنوز جامعه پزشکی برخی از کشورها با نوعی تردید به آن می‌نگرد. در پاره‌ای از کشورها شواهد تاریخی و تجربی به‌عنوان معیار ضروری برای به‌کار بردن گیاهان پذیرفته شده است، در حالی که تعداد دیگری از کشورها را می‌توان نام برد که برای گیاه‌درمانی تعریف، مقررات و قوانین و سازمان ویزهای وضع کرده‌اند. در این کشورها کتاب‌هایی درباره گیاهان دارویی به رشته تحریر درآمده است که پاره‌ای از آنها توسط سازمان‌ها و مراکز علمی انتشار یافته و بسیار ارزشمند هستند، ولی در کنار آن کتاب‌هایی هم وجود دارند که بیشتر تصاویر بسیار زیبا دارند تا مطالب قابل اعتماد. سازمان جهانی بهداشت و سایر مراکز بین‌المللی، اهمیت و کاربرد گیاهان دارویی را در شیوه‌های متفاوت درمانی پذیرفته‌اند و رهنمودهای بسیاری برای سیاست‌گذاری و پژوهش در زمینه گیاهان دارویی به دست داده‌اند. فراهم آوردن چند مجلد تک‌نگار درباره گیاهان دارویی بر پایه داده‌های علمی و کتاب‌های دیگر از تلاش‌های ارزشمند این سازمان است.

در هر صورت پژوهش‌های علمی است که می‌تواند پاسخگویی چالش‌های موجود در زمینه گیاهان دارویی باشد. در این زمینه آنچه کم‌رنگ‌تر به نظر می‌آید، پژوهش‌های بالینی است که چنانچه بر پایه اصول علمی انجام گیرد، می‌تواند در جهت کاربرد منطقی گیاهان دارویی بسیار اثرپذیر باشد.

با تمام چالش‌هایی که در زمینه گیاهان دارویی و شیوه‌های درمانی

مکمل در جامعه پزشکی وجود دارد بخش قابل توجهی از پزشکان و داروسازان به داروهای گیاهی علاقه‌مند شده‌اند و حتی در برخی کشورها همکاری میان درمانگران سنتی و پژوهشگران و پزشکان انجام می‌گیرد. استقبال مردم و صنایع دارویی از گیاهان دارویی هم عامل مهمی است که سیاست‌گذاران نظام تندرستی و سلامت را وادار می‌کند در این زمینه برنامه‌ریزی منطقی داشته باشند. نباید این نکته را از نظر دور داشت که گیاه‌درمانی سنگواره یک جسد نیست، بلکه زایش نوینی است که از درون هزاران سال سابقه سر برافراشته و می‌خواهد با کمک دانش نوین و ابزار و فنون پیشرفته شیمیایی نوین از کاربرد داروها نشان دهد.

با توجه به کاربرد گسترده و اغلب بی‌برنامه گیاهان دارویی و بازار آشفته آن در بسیاری از کشورها و این باور نادرست که گیاهان دارویی هر دردی را درمان می‌کنند و هیچ‌گونه خطر و زیانی در پی ندارند، عرضه اطلاعات علمی در مورد کاربرد گیاهان برای جامعه پزشکی و مردم از اهمیت والایی برخوردار است.

یکی از نکات مهم در کاربرد گیاهان دارویی، میان‌کنش آنها با یکدیگر و با داروهای شیمیایی است. در مورد میان‌کنش داروهای گیاهی با یکدیگر و با سایر داروها، اطلاعات کاملی در اختیار نیست؛ گرچه در این زمینه چندین کتاب نوشته شده و نتایج پژوهش‌های متعدد نیز در اختیار گرفته است.

میان‌کنش گیاهان دارویی با داروهای شیمیایی را می‌توان همانند میان‌کنش

دارو - دارو در درمان‌های متداول در پزشکی رسمی دانست. این کنش‌ها را می‌توان در دو دسته داروپویایی (فارماکودینامی) یا بهتر اثر دارو بر بدن و سیر دارو در بدن (فارماکوکینتیک) یا بهتر اثر بدن بر دارو مورد مطالعه قرار داد. در مورد نخست این کنش‌ها دست کم به‌طور نظری قابل پیش‌بینی است، ولی در مورد دوم که به مصرف داروی گیاهی و اثر احتمالی آن بر جذب، پخش، دفع و متابولیسم یک دارو ارتباط می‌یابد، کمتر قابل پیش‌بینی است. این

دسته دوم است که تردید در مورد به کارگیری داروهای صنعتی توأم با گیاهان دارویی را به وجود می آورد.

در مورد میان کنش گیاهان دارویی با داروهای شیمیایی، نظراتی وجود دارد که از شالوده گیاه درمانی منشأ گرفته است. در این مورد چنین بیان می شود که میان کنش های داروهای گیاهی در قیاس با داروهای شیمیایی به واسطه غلظت پایین آنها و عوامل دیگر بیشتر در مقوله نظری خطر ساز است. با این همه ترکیباتی مانند فنل ها (از جمله فلاونوئیدها)، تانن ها، رزین ها و موسیلاژها می توانند در مسیر جذب داروها و کاهش فراهمی زیستی و سطوح پلاسمایی داروها اثر کنند.

گزارش هایی که در مورد مصرف توأم داروها (ترفنادین) با آبمیوه ها (آب گریپ فروت) و عوارض نامطلوب و مرگبار آن نیز هشدار دیگری است که نباید این باور را چشم بسته پذیرفت که داروهای گیاهی به طور کلی هیچ زبانی ندارند.

کتاب حاضر حاصل تلاش دو پژوهشگر جوان و علاقه مند است. در این کتاب کوشش شده است در یک پیشگفتار مفصل بسیاری از نکات کلی مربوط به داروشناسی گیاهان دارویی و عوارض ناخواسته و جانبی آنها بیان شود. گرچه این کتاب می تواند برای تمام خوانندگان سودمند باشد، ولی با توجه به مباحث متعددی که به داخل داروهای گیاهی اختصاص یافته است، به نظر می رسد بیشتر برای جامعه پزشکی، به ویژه پزشکان و داروسازان سودمند باشد.

در پیشگفتار این کتاب اشاره ای شده است به فعالیت های «انجمن فرآورده های گیاهی آمریکا» در زمینه سلامت و قوانین مربوط به گیاهان دارویی. این اشاره ممکن است از این اندیشه الهام گرفته باشد که الگوهای دارودرمانی گیاهی نمونه هایی هستند بسیار برگزیده. در این زمینه جا داشت اشاره می شد که ایالات متحده آمریکا از دو دهه پیش رویکرد تازه ای به گیاهان دارویی داشته و در این مدت فعالیت ها و پژوهش های چشمگیری انجام داده است. با این همه هنوز نویسندگان و پژوهندگان آمریکایی در زمینه گیاهان دارویی در کتاب های خود به این نکته اشاره دارند که برای نوشتن این مجموعه ها

از مطالعات و نوشته‌های پژوهشگران آلمانی بسیار سود برده‌اند. همچنین جا دارد از فعالیت‌های کشورهای اروپایی به‌ویژه انگلیس در این زمینه یاد کرد که آثار ارزشمند در اختیار همگان قرار داده‌اند. سرانجام نمی‌توان از جمهوری خلق چین یاد نکرد که از پیشگامان گیاه‌درمانی در جهان است و طب سنتی آن مورد توجه بسیاری از کشورهای جهان قرار دارد.

کتاب حاضر که جای آن در زبان فارسی خالی است، می‌تواند مورد استفاده جامعه پزشکی ایران قرار گیرد. بدان امید که نویسندگان این مجموعه در مطالعات آینده نیز با توجه به نیازهای جامعه پزشکی برای فعالیت‌های خود برنامه‌ریزی کنند.

دکتر حسن فرسام

استاد دانشکده داروسازی

دانشگاه علوم پزشکی تهران

